

MODERN GÖÇ TEORİLERİ

Göç konusu son yüz yıllık süreçte pek çok düşünürün ilgisini çeken bir konu olmuştur. Bu alandaki teorik çalışmaların ilki Ravenstein tarafından yapılmış, onu izleyen süreçte göç konusunda farklı görüşler ortaya atılmıştır.

Doç. Dr. Levent Ersin Orallı-Bülent Atasever

Göç olgusu uzun bir geçmişe sahip olsa da bu alandaki kuramsal çalışmaların son dönemde artış gösterdiği söylenebilir.

Bu alandaki çalışmalar göçün; sosyolojik, ekonomik, mekânsal, sınıfsal bağlamlarda, bireylerin göç almalarına etki eden faktörler bağlamında ele alınması ile geliştirilmiştir. Bu çalışma kapsamında aşağıda göç olgusuna ilişkin kuramlara yer verilecektir.

Çalışmada yer verilen kuramlar geçmişte yaşanan büyük insan hareketlerinin neden ve nasıl gerçekleştiğine dair sorulara cevap aranması sürecine ışık tutmakla birlikte, gelecekteki göç hareketlerinin potansiyel nedenlerine ve nasıl gerçekleşebileceklerine dair bir bakış açısı oluşturulmasına katkı sağlaması açısından önem taşımaktadır.

Klasik dönem göç teorileri, göç olgusunu toplumsal ya da bireysel yer değiştirme düzleminde, dar bir perspektiften ele alırken günümüzde göç; salt yer değiştirme, taşınma gibi kısıtlı bakış açısı ile ele alınamayacak kadar etkili sonuçları olan bir pozisyona evrilmiştir.

RAVENSTEİN'İN GÖÇ KURAMI

Ravenstein'in 1885 yılında yayımladığı "The Laws of Migration" orijinal başlıklı makalesi bu alanda yazılan ilk makale olma özelliğini taşımaktadır. Ravenstein Birleşik Krallık'ta 1871 ve 1881 yıllarındaki nüfus verilerinden yararlanarak

1 Doç. Dr. Levent Ersin Orallı, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü Öğretim Üyesi.

2 Bülent Atasever, Göç ve Güvenlik uzmanı.

insanların neden göç ettiklerini ortaya çıkarmayı amaçladığı raporunda "gelişmiş yolların, tren yollarındaki imkanların, ticari gelişmişliğin mükemmel olduğu yerlerin, seyahat etme alışkanlığının, işçilerin artan bilgilerinin hepsinin insanların işçi güçlerine talepleri olduğu halde çalışmak istemedikleri yerlerden başka yerlere göçmen akışını kolaylaştırma eğilimine sebep olduğu" sonucunu paylaşmıştır. Ravenstein'a

göre insanlar daha iyi şartlarda yaşamak için, genellikle yakın ve daha büyük ticaret merkezlerinin, endüstri merkezlerinin, daha büyük kaynakların ve imkanların bol olduğu yerlere göç etme eğilimindedir. Ravenstein yaptığı araştırmalar ışığında insanların yer değişimlerini 7 maddeden oluşan kanunlara dayandırmaktadır;

• İnsanlar göç hareketlerini, kısa mesafe içerisinde gerçekleştirirler ve göç hareketleri göçmenleri emen büyük ticaret ve sanayi merkezlerinin doğrultusunda "göç akımları" üreten nüfusun yer değiştirmesi sonucunda gerçekleşir.

- Ülkenin sakinleri hızla büyüyen şehirlere doğru akın ederler, kırsal nüfusun içinde kalan boşluklar hızla büyüyen şehirlerin çekici etkisini ülkenin en uzak köşesine adım adım hissettirene kadar daha uzak mesafedeki göçmenler tarafından doldurulur.
- Yayılma süreci emme sürecinin tersidir ve benzer özellikler sergilerler.
- Her bir ana göç akımı dengeleyici bir ters akım üretir.
- Uzun mesafeyi kat eden göçmenler genellikle

büyük ticaret ya da sanayi merkezlerinden birine olan tercihi ile yola çıkarlar.

- Kasabanın sakinleri, ülkenin kırsal kesimlerine göre daha az göçbedir.
- Kadınlar erkeklerden daha fazla göçbedir.

Ravenstein göç konusundaki çalışmalarını daha da genişletmiş ve göçün nedenlerini araştırdığı ikinci makalesinde, ekonomik etkenlerin göçü ortaya çıkaran etkenler arasında ilk sırada olduğunu vurgulamakla birlikte; kötü, baskıcı yasalar, ağır vergilendirme, itici iklimler, uyuşmayan sosyal çevre ve hatta zorlama ile yapılan köle ticareti ve ulaşım gibi etkenlerin de büyük insan hareketliliğine neden olacağını savunmuştur.

STOUFFER'IN GÖÇ TEORİSİ

Samuel Stouffer, 1940 yılında yazdığı “Kesişen Fırsatlar: Hareketlilik ve Mesafe ile İlişkili Kuram (Intervening Opportunities: A Theory Relating Mobility and Distance)” adlı makalesinde, yaşanılan yer ile göç edilen yer arasındaki mesafeleri incelemiş ve ikisi arasında yakın bir ilişki olduğunu savunmuştur. Ona göre, göç etmede mekânsal mesafe önemli bir faktördür.

Stouffer'a göre belirli bir mesafeye göç eden kişilerin sayısı ile o mesafedeki fırsatların sayısı doğru orantılı, kesişen fırsatların sayısı ile ters orantılı; göç eden insanların sayısı gidilen mesafedeki fırsatlardaki artış oranı ile doğru orantılı olduğunu savunmuştur. Ayrıca, göç konusundaki çalışmalarını evlilik, suç ve istihdam gibi konularla ilişkilendirerek incelediği için Stouffer'in göç konusu çok yönlü bir bakış açısına sahiptir.

PETERSEN'İN GÖÇ TEORİSİ

William Petersen 1958 yılında “A General Typology of Migration” (Göçün Genel Tipolojisi) başlıklı çalışmasında; göçe neden olan etkenler, göç eden kişilerin sınıflarını dikkate alarak beş göç tipinden oluşan kuramını ortaya koymuştur.

- İlkel (primitive) göçler: Bu göç tipinin temelinde doğa olayları ve coğrafi şartlardan dolayı ortaya çıkan itici ve çekici etmenler bulunmaktadır.

- Yönlendirilmiş (impelled) ve zoraki (forced) göçler: Bu göçlerde doğa olaylarından ziyade toplumsal durumlardan kaynaklanan itici ve çekici etmenler öne çıkmaktadır. Buna göre göç kararı göçmenlerin inisiyatifinde değildir. Bu tip göçlerde hükümetlerin veya toplumsal olayların baskın rolü vardır.
- Serbest (free) göç: Bireyin tamamen kendi kararıyla yer değiştirdiği göçlerdir. Serbest göçler kitlelerden ziyade bireyin ve ailesinin yaptığı göçlerdir.
- Kitlesele (mass) göç: Genellikle teknolojik gelişmelerin etkin olduğu ve kitleleri sürüklediği bu göç tipinde kolektif bir bilinç hâkimdir.

SJAASTAD'IN GÖÇ KURAMI

Larry Sjaastad'ın Göç Kuramı, göç kararının alınması aşamasında bireyin karar almadaki rasyonelitesi üzerine kuruludur. Larry Sjaastad 1962 yılında “İnsan Göçünün Getirileri ve Maliyetleri (The Costs and Returns of Human Migration)” adlı makalesinde bireyleri rasyonel varlıklar olarak ele almış ve onların göç etmeye ilişkin aldıkları kararlarda fayda-maliyet hesabını yaparak hareket ettiklerini savunmuştur.

Sjaastad'a göre maliyet parasal olan ve parasal olmayan maliyetler olarak ikiye ayrılmıştır. Parasal maliyetler, konaklama, ulaşım ve yemek gibi maddi maliyetleri, parasal olmayanlar ise fırsat maliyeti(yeni iş arama sürecindeki kaçırılan diğer fırsatlar) ve ruhsal maliyetleri(sosyal ilişkilerden uzaklaşma) oluşturmaktadır. Benzer şekilde fayda da parasal olan ve parasal olmayan olarak ele alınmakta ve parasal fayda parasal getirileri, parasal olmayan fayda da daha iyi bir çevre, daha iyi iklim koşulları gibi getirileri yansıtmaktadır. Ona göre göç, gelecekte daha iyi bir koşulda yaşamak isteyen bireyin, kendinden alacağı verimin artırılabilceği hesabıyla alınan bir mekânsal hareketlilik ve yatırım kararıdır.

PUSH-PULL / İTME-ÇEKME KURAMI

Göç alanında ortaya atılan diğer bir kuram ise İtme-Çekme Kuramı'dır. Everett Lee 1966 yılında yazdığı makale ile, göçle ilgili Ravenstein'in başlattığı çalışmalarda göçmenlerin demografik

özelliklerine odaklanıldığını, göç konusunun kendisinin göz ardı edildiğini savunmuştur. Ona göre göç olgusu, göç süreci ve insanların göç etme kararı almalarında etkili olan faktörler; bulunulan yer ile ilgili faktörler, gidilecek yer ile ilgili faktörler, araya giren engeller ve bireysel faktörlerdir. Lee, çalışmasında bu faktörleri geniş insan kitlelerinin hareket etmesi açısından itici ve çekici olmaları bağlamında ele alır. Ona göre, bireyler belirtilen itici ve çekici faktörleri değerlendirerek göç etme kararını alacaktır.

MABONGUNJE'İN GÖÇ SİSTEMLERİ KURAMI

Mabongunje 1970 yılında "Kırsal Kentsel Göç Teorisine Sistemsel Yaklaşım (Systems Approach to A Theory of Rural-Urban Migration)" adlı makalesiyle göç sistemleri teorisini ortaya koymuştur.

Mabongunje; göç konusunu, iki ya da daha çok ülkenin birbirlerinden göçmen değişimlerinde bulunmaları ile oluşan göç sistemleri üzerinden ele alır. Ona göre; göç hareketliliği, devletlerarası ilişkilerden, karşılaştırmalardan, kitlesel kültür bağlantılarından, aile ve sosyal ağlardan kaynaklanan bağların olduğu ülkeler arasında yaşanmaktadır. Ülkeler birden fazla göç sisteminin içinde yer alabilmektedir. Birbirlerine bağımlı ülkelerin oluşturduğu ve giderek daha da karmaşık bir hale gelen bir dünya düzeninde yer almaktadır.

NETWORK (AĞLAR) KURAMI

Network Kuramı; göçmenler arasında her türlü sosyal temele ve değişkene bağlı olarak kurulan güçlü veya zayıf ağlar aracılığıyla kaynak ve alıcı ülkeler arasında kurulan göç hareketini temel almaktadır.

Bu kuramagöreteknolojive bilimdeki ilerlemelerin de etkisiyle sosyal ağlar, insanlar arasında farklı kültürlerin ve bilgilerin yayılmasını kolaylaştırarak kişilerin göç etme konusundaki düşüncelerini değiştirmektedir. Özellikle gelişmiş ülkelerdeki cazip işgücü piyasasına ve yeni istihdam alanlarına ilişkin bilgilerin paylaşımı ile uluslararası emek göçünün arttığı öne sürülmektedir.

HARRIS VE TODARO'NUN GÖÇ KURAMI

Lewis'in göç ve kalkınma arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmasından sonra Harris ve Todaro, ikili piyasa konusuna odaklanmış ve ücret farklılıkları, gelir, ekonomik yada coğrafi farklılıkları alanlarını dikkate almıştır (Migration, Unemployment And Development: A Two-Sector Analysis 1970). Çalışmalarını az gelişmiş Afrika ülkeleri üzerinden geliştirmiş, tarımdaki pozitif marjinal üretimin ve kentteki işsizliğin yüksek seviyede olmasına rağmen kırdan kente göçün artarak sürdüğü ortaya koymuşlardır. Bu durum, kırdan kente göç etmede kişilerin gelirlerinin (beklenen kentsel ücret) artacağına ilişkin beklentilerinden kaynaklanmaktadır.

ZELINSKY'NİN GÖÇ KURAMI

Zelinsky çalışmasında demografik geçiş kuramı ve göç kanunları arasındaki ilişkiye dikkat çekerek insanların göç kararını almalarında tarihsel, sosyal ve ekonomik koşulların etkili olduğunu savunmuştur.

"Hareketlilik Geçiş Hipotezi (The Hypothesis of The Mobility Transition)" adlı makalesinde göçün bu koşullardan etkilendiği savunarak, göç oranının ve şeklinin modernleşme aşaması (sanayileşme gibi) ve demografik faktörlerle (yüksek doğum oranları gibi) ilişkili olduğunu belirtir. Ona göre bir geçiş sürecini yansıtan göç olgusu, 5 aşamadan oluşmaktadır.

LEWIS'İN GÖÇ KURAMI

1954 yılında "Sınırsız İşgücü Arzı ile Ekonomik Kalkınma (Economic Development with Unlimited Supplies of Labour)" makalesini yazan Arthur Lewis, işgücü arzı ve ekonomik kalkınma ilişkisini incelemiş ve göç olgusuna ilişkin kuramını bu temeller üzerine oturtmuştur. Lewis; klasik iktisat varsayımlarını ve geçimlik ücret düzeyinde sınırsız işgücü olabileceği varsayımını kabul ederek, çalışmasını ilk olarak kapalı ekonomi için, ardından da açık ekonomi için oluşturmuştur.